

Het dagelijks leven in Oostende tijdens de bezetting (1940-1944): deel 5

door Roger JANSOONE

5. ONTSPANNING, SPORT EN CULTUUR IN EEN BEZETTE STAD

“How could actors or singers avoid giving succour to the enemy, given the many Germans in the audience?” - (A. Riding “And the show went on : Cultural life in Nazi-occupied Paris”)

De vreselijke meidagen van 1940 verdwenen achter de horizon van de tijd ... maar lieten een ontredderd land achter. Oostende was niet alleen in een paar weken vooral in het stadscentrum een puinhoop geworden, doch ook de bewoners (voor zover niet gevlucht) bleven geschokt en versuft achter. De verslagenheid, de beproeving en de opgekropte spanning waren zo groot dat hiervoor een uitlaatklep nodig was, een ontspanning, en dit vonden de Oostendenaars al vrij vlug in hun eigen vertrouwd wereldje van ontspanning, vrijetijdsbesteding en cultuur. Dit beantwoordde aldus aan een bittere noodzaak en dit zou zo blijven voor de volledige duur van de bezetting. Dit ging allengs zelfs gepaard, spijs alles, met een zeker optimisme (“Always look at the bright side of life!”).

Indien - misschien verrassend - dit hoofdstuk over ontspanning en cultuur vooraan geplaatst wordt in deze studie, dan is dat indachtig het bijbels gezegde “Niet alleen van brood leeft de mens” (wat overigens “brood” betreft, d.i. de kwestie van de voedselvoorziening, hierop wordt uitvoerig ingegaan in een volgende aflevering). Bertold Brecht had zeker gelijk wanneer hij stelde “Erst das Fressen und dann die Moral”, doch in oorlogstijd (en dat wordt vaak onderschat) is “die Moral” van doorslaggevend belang om te kunnen overleven (en dat blijkt overduidelijk uit getuigenissen van overlevenden van de concentratiekampen).

Ontspanningsleven

Het ontspanningsleven - in het bijzonder sportevenementen, openbare vermakelijkheden, cafébezoek, cinema en toneel - kende aldus tijdens de bezetting heel wat bijval. Dit had niet alleen te maken met die nood aan ontspanning maar, althans in de wintermaanden, ook met het ontbreken van voldoende verwarming in de huiskamer zodat men wel verplicht was om buitenshuis een beetje warmte te gaan zoeken. Die warmte was ook van spirituele aard, vermits in die bange oorlogsjaren de mensen als het ware collectief enige “nestwarmte” gingen zoeken (en ook het opvallend toegenomen kerkbezoek was hiervan ongetwijfeld een uiting).

Maar wie zich in een totalitaire staat waagt aan cultuur (ook in de meest algemene zin van het woord), waagt zich meteen op glad ijs en loopt op eieren. Toch is dit slechts ten dele waar, in die zin dat een totalitair regime doorgaans veel aandacht heeft voor cultuur (meestal zelfs veel meer dan een democratisch bestel) en onvermijdelijk komt dit ook de kunstenaar ergens ten goede (voor zover hij/zij zich daarin weet te schikken) en schept dit een bepaalde (geconditioneerde) culturele ruimte waarin kunst, hoe en wat dan ook, nog enigszins aan bod kan komen. Een Franse kunstcriticus zag het zo: “L’artiste incarne les tourments, les frayeurs et l’incroyable désir de survie de l’art au sein d’un régime totalitaire. Chaque exposition, chaque performance en retrace les moments les plus forts. Par-delà la redécouverte d’expérimentations oubliées, les échos d’une dictature, l’évocation de la tristesse totalitaire, une question nous traverse: pourquoi un régime totalitaire, engagé dans un gigantesque projet de surveillance sociale et d’expansion territoriale, s’intéresse-t-il à ce point à la culture? Pourquoi ces noces de la culture et du stalinisme ou du nazisme?”. Het antwoord hierop is eigenlijk vrij eenvoudig: de “Nieuwe Orde” wilde een nieuwe mens creëren en bijgevolg ook een nieuwe cultuur. De kunstenaar mocht zich hierin in zekere mate

uitleven ... uiteraard zolang hij/zij zich hield aan de opgelegde “spelregels”, grotendeels gebaseerd op zelfcensuur. Uiteindelijk was het een kwestie van geven en nemen, “donnant donnant”, en de cultuurbonzen van het regime konden daar ook best mee leven, al was het maar om de cultuur niet helemaal monddood te maken. Maar het bleef wel altijd koorddans en op een slappe koord (“Il convient de ne pas faire l’original en pensant créer l’originalité”).

“And the show went on”. De Schouwburg in Oostende trok volle zalen. Dit was ook het geval met de bioscopen, de cafés en de dansgelegenheden (zoals de “Valentino”, de “Van’s”, de “Nieuwe Zaal” en de “Zonnebloem”). Weliswaar moest de muziek “germaans” en “arisch” zijn (er bestond zelfs een handleiding tegen “Entartete Musik”) doch er mocht anderzijds ruim geput worden uit het (nogal “frivole”) Franse repertoire ... daar nogal wat “sentimentele” Duitsers er zelf op verslingerd waren en ook omdat het Frankrijk van Pétain een feitelijke bondgenoot was van nazi-Duitsland. Dat repertoire omvatte toen Charles Trenet, Maurice Chevalier, Noël Rocquevert, Pierre Larquey, Alibert, Jean Murat, Lucien Baroux, ... allemaal namen die de huidige generaties allicht niets meer zeggen maar die bij de ouderen onder ons nog wel ergens een belletje doen rinkelen. Charles Trenet komt zelfs over naar België en staat in september 1943 gedurende een ganse maand op de affiche van het Koninklijk Circus in Brussel. Spijtig genoeg was het Kursaal van Oostende intussen een onderdeel geworden van de Atlantikwall zodat er in Oostende geen echte concertzaal meer beschikbaar was.

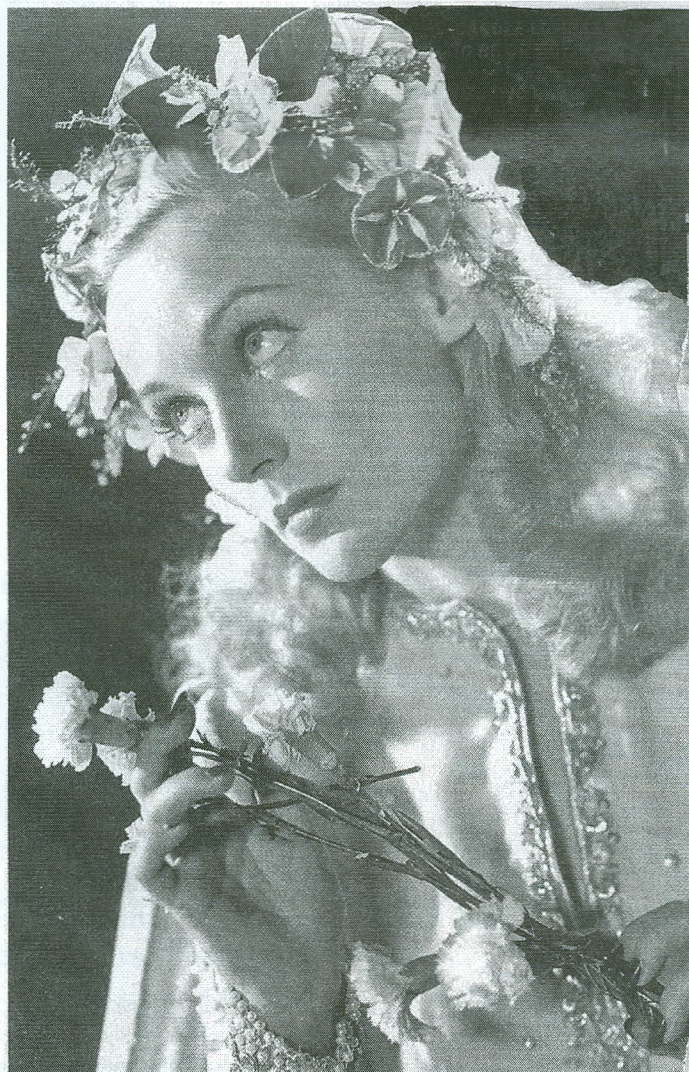
Film en propaganda

In de cinemazalen werden uiteraard heel wat Duitse films (UFA en BAVARIA) vertoond (Marika Röck, Kristina Söderbaum en Zarah Leander waren trouwens bij ons vrij populair) maar ook Franse films (vaak van uitstekende kwaliteit) bereikten bij ons het filmscherm. Die Duitse films waren, tussen haakjes, voor het overgrote deel geen propagandafilms, ofschoon Propagandaminister Joseph Goebbels in Berlijn aangeschreven stond als “oberster Filmproduzent”. De reden hiervoor was zeer eenvoudig : in die sombere oorlogstijd was verstrooiing en ontspanning voor de massa van groot belang. Vandaar dan ook het opvallend feit dat de ruim achthonderd films die tijdens het nazi-bewind geproduceerd werden, overwegend komedies waren, operettes, heimatfilms, liefdesverhalen, melodrama’s, e.d. ... want de oorlogstijd moest, hoe dan ook, “frisch und fröhlich” zijn en blijven! Bij het (achteraf) aanschouwen van die films krijgt men dan ook een onwezenlijk gevoel, in die zin dat men zich nu nog nauwelijks kan voorstellen dat dit soort films werd gemaakt terwijl bijna overal in de wereld zomaar miljoenen mensenlevens in de weegschaal werden gegooid!

Na het voor de Duitsers rampzalige keerpunt Stalingrad (januari 1943) werd die lichtvoetige tendens zelfs nog sterker. De film als “opium voor het volk”! Er werd bij ons in 1943 trouwens een Duitse verfilming van “De Vlaschaard” van Stijn Streuvels ondernomen, wat dan ook weer paste in de nazi -“Weltanschauung” waarin de boerenstand een primordiale plaats mocht innemen als basis en uitgangspunt van de “Blut und Boden”-hersenkronkel. Maar echte propagandafilms (zoals de beruchte antisemitische film “Jud Süß” van Veit Harlan) waren eerder uitzonderlijk.

De sombere keerzijde van die “heitere” medaille was het bijna ondraaglijk feit dat de ware film liefhebber gedurende vier lange jaren werd afgesneden van Hollywood, het toenmalig Mekka van de filmkunst, “the place to be” waar reeds sedert de jaren twintig alle grote namen opdoken, in de jaren dertig aangevuld met een hele reeks befaamde regisseurs en acteurs (waaronder heel wat Joden) die gevlucht waren voor het nazi-regime. Gewoon als we zijn aan een zeer ruim en veelzijdig filmaanbod, kunnen wij ons thans niet meer voorstellen wat deze “black-out” voor de Oostendse film liefhebber moet hebben betekend (en in die tijd zonder TV waren er alhier nogal wat filmfanaten!). Om slechts één voorbeeld te noemen: de hilarische persiflage op het Hitler-regime “To be or not to be” (1942) van de uitgeweken Duits-joodse regisseur Ernst Lubitsch, met de

onvergetelijke Carole Lombard in de hoofdrol, een meesterwerk in de aard van "The great dictator" van Charlie Chaplin, maar dan toch weer iets totaal anders. Dit was geen propagandafilm ... en precies hierin schuilt de sublieme kracht van deze heerlijke farce ("Le ridicule tue"). Ofschoon een echte filmklassieker en nu zeker nog niet verouderd, was dit toch wel een film die bedoeld was als een eigentijdse spotternij op een idiote tegenstander (ook al was dit verweven met een milde zelfspot rond het specifieke ego-gevoel dat eigen is aan iedere acteur). Als dusdanig was dit alleszins een film die in zijn eigen tijd moest kunnen bekeken worden. Maar voor de esthetische fijnproever lag tijdens de bezetting de echte beproeving in al wat hij/zij *niet* mocht zien, horen of lezen. Iedere dictatuur is een perverse aanslag op onze zintuigen en vandaar dan ook op al wat dit leven op deze aarde het leven waard maakt.

Filmdiva Carole Lombard in
"To be or not to be" (1942)

Propaganda was anderzijds wel overduidelijk aanwezig in de *Wochenschau*, het Duitse nieuwstijdschrift, dat evenwel zodanig vakkundig werd gemonteerd (en bij voorkeur opgepept met martiale muziek van Wagner) dat het soms veel weg had van een uittreksel uit een spannende western of een triomfantelijk bijbels epos ... zelfs nog wanneer Duitsland op alle fronten werd teruggeslagen (terloops aangestipt: Hitler was een verstokte lezer van cowboyverhalen, vooral van Karl May, en misschien heeft dit wel enige invloed gehad op zijn visie op de *Wochenschau*). Dat nieuwstijdschrift ging vanzelfsprekend hand in hand met de pers, en meer bepaald met de geïllustreerde weekbladen, zoals het ook bij ons ruim verspreide "Signal". Propaganda begon vanaf 1944 ook de bovenhand te krijgen in historische films (zoals "Kolberg" met Kristina Söderbaum)),

evocaties van roemrijke en heldhaftige episodes uit het Duits verleden. Maar dat was dan ook reeds duidelijk een veeg teken aan de wand!

Zang en variété

Bepaalde liedjes zijn tijdens de bezetting enorm populair geworden, vooral via de radio. Eén daarvan was ongetwijfeld "Mama, 'k wil een man hebben" van de toen nog piepjonge Bobbejaan Schoepen (die, al heeft hij toen in Oostende nooit een optreden gekend, alhier toch ook zeer in de smaak viel). Oorspronkelijk was dit een Zuid-Afrikaans lied waarin, in de nasleep van "the Boer war", vooral "den Engelsman" het moest ontgelden ("... want "I love you" ken ik niet"). Een hele reeks nationaliteiten passeren in dit lied de revue, waaronder ook "een Duitsman", en dit klonk dan als volgt : "Mama, 'k wil een man hebben!

Welke man wil je, mijn kind?
Wil je dan een Duitsman ?
Nee, mama, nee!
Een Duitse man die wil ik niet
want Schweinefleisch dat lust ik niet!
Doe mij een plezier
en geef me een man van hier!"

Het gekke van de zaak is dat dit in de Zuid-Afrikaanse versie eigenlijk een goed bedoelde sneer was naar de varkensvlees-gastronomie van de Duitse kolonialen in het toenmalige buurland Zuidwest-Afrika, maar toen Bobbejaan dit zong in 1943 in de Antwerpse Ancienne Belgique, klonk dit helemaal anders, zowel voor de collaborateurs als voor de vaderlandslievende toehoorders in de nokvolle zaal.

Het gevolg was dat de Ancienne Belgique drie weken gesloten werd en dat Bobbejaan, na een korte aanhouding, werd opgeëist om in Duitsland te gaan werken. Als alternatief verkoos hij om te gaan zingen voor de aldaar verplicht tewerkgestelde Vlaamse arbeiders (want ook zij hadden behoefte aan "Kraft durch Freude"). Hij werd hiervoor in oktober 1944 aangehouden en opgesloten in de Dossin-kazerne te Mechelen.

In die maanden onmiddellijk na de bevrijding werd men immers zeer gemakkelijk beschuldigd van collaboratie. Gelukkig werd hij al na drie maanden weer op vrije voeten gesteld, zonder verder onderzoek of proces. Zijn "Mama, 'k wil een man hebben" (intussen op plaat gebracht) bleef intussen zowel voor als na de bevrijding een onverdacht succesnummer, en ik herinner mij nog levendig hoe dit lied bij ons thuis vaak uit volle borst werd gezongen (dat er toen thuis twee huwbare dochters waren, is misschien hieraan niet vreemd geweest!).

Een ander lied dat tijdens de bezetting overal (tot in Groot-Brittannië) onvoorstelbaar populair werd, was "Lili Marleen", op basis van een gedicht uit 1915, terug opgepikt in 1939 door de Duitse componist Norbert Schultze die er een lied van maakte dat niet direct een succes werd maar dat dan in 1941 via de soldatenzender Radio Belgrado onmiddellijk insloeg als een bom! De zangeres was Lale Andersen, maar in 1943 was er ook al een Engelse versie met niemand minder dan Marlene Dietrich (die naar de USA was gevlucht) en Vera Lynn zong het op de BBC. Wat alzo hoogst merkwaardig en bijna onverklaarbaar was: aan beide zijden van het front weerklonk in volle oorlogstijd hetzelfde lied over het meisje dat onder de lantaarn bleef wachten op de terugkeer van haar lief.

Maar ja, het waren eigenlijk allemaal "moeders kinderen" en blijkbaar vond iedereen wat troost en opbeuring bij dit eenvoudig en ontroerend lied.

Engelse versie van Lily Marleen (1943)

Maar in Oostende leefde en bloeide er ook een typisch Oostends wereldje van zang, café chantant, revue en variété, een volks genre ontstaan tijdens de crisis van de jaren dertig en tijdens de bezetting meer dan ooit een toeverlaat voor al wie even zijn dagelijkse zorgen wou opzij zetten. Bertino (Albert Lingier) was hierin ongetwijfeld de topzanger (die trouwens ook nog na de oorlog enigszins heeft kunnen stand houden, tot en met zijn onvergetelijk succesnummer “Ostende oender waoter” in 1953). Zijn slagzin was “Leve de leute, het verdriet komt vanzelf!”. Toen de oorlog uitbrak, werd hij aangeworven bij de Oostendse brandweer, wat voor hem een vaste baan en een vast inkomen betekende. Oorlog en bezetting betekenden voor hem tevens zijn doorbraak in het amusementsleven, want precies in die kommervolle omstandigheden had men meer dan ooit behoefte aan een beetje ontspanning en gezelligheid. Elke zondag hield hij een middagmatinee in café “Chez Prosper”, het stamcafé van de Oostendse loodsen (in de Alfons Pieterslaan 46). Een veel gevraagd nummer was “Gerantsoeneerd”, waarin hij de perikelen rond de ravitaillering op de korrel nam. De eerste strofe klonk als volgt :

Vroeger aten wiender uus buuksje vol
met een groote biefstuk of met een schol.

Maor w'en da nu wel afgeleerd
want we sien nu allemaole gerantsjoeneerd!
We worden nu kunstenaors in het vak
en van niks maaken we 'n goe gebak.
En de zegels worden bewaord als een groote schat!

Oostends theaterleven

Bij gebrek aan een concertzaal (door de uitschakeling van het Kursaal) was het in Oostende vooral het toneelleven dat het begrip "cultuur" enige inhoud moest geven, meer bepaald en vooral in de Koninklijke Schouwburg, een prachtig Belle Epoque gebouw met een zeer goede akoestiek, dat spijtig genoeg na de oorlog zonder enige noodzaak gesloopt werd om plaats te maken voor het monsterachtig Europa Center, een wangedrocht dat kenmerkend is voor het Piers-tijdperk van de bouwpromotoren. De Schouwburg had een culturele uitstraling die tot ver buiten Oostende reikte (en die misschien precies daarom een doorn in het oog was van de cultuurbarbaren). In 1933 werd er het tiende Tornado van het Koninklijk Landjuweel gehouden, in aanwezigheid van koning Albert. Een allerlaatste "opflakking" kende deze cultuurtempel in 1960 met de betwisting van het 26^e Tornado van het Koninklijk Landjuweel.

Veel bijval kenden tijdens de bezetting toneelstukken als "Gelukkige dag" van C. Puget, "Ik heb de Graaf vermoord" van Alec Coppel (met Dries Poppe), "Marieken van Nijmegen" (met regisseur/acteur Remi Ponjaert als Moenen), "Dertig seconden liefde" van Aldo Benedetti, "Ik ben getrouwd" van Guglielmo Zorzi, allemaal titels en namen die de huidige generaties allicht weinig of niets zeggen maar die toen tot lang na de bevrijding mooie herinneringen oproepen.

De regie was veelal in handen van de Oostendenaar Remi Ponjaert (1910-1982), die na de oorlog – onder het pseudoniem Remi van Duyn – grote bekendheid heeft verworven als massa-regisseur van grootse opvoeringen in open lucht (zoals het Godelievespel in Gistel en de IJzerbedevaart in Diksmuide) en van indrukwekkende praalstoeten (zoals de "Gouden Boom Stoet" in Brugge). Voor het werven van acteurs kon hij in de bezettingsperiode putten uit diverse toneelgezelschappen die tijdens het interbellum - net zoals de turnverenigingen ("De Noordzee", "Willen is Kunnen" en het Van Neste Genootschap) - een bloeiend bestaan kenden, zoals "Nut en Vermaak" (opgericht in 1880), "De Zeestar" (°1889), de "Hendrik Conscience Vrienden" (°1902), de toneelgroep van de Academie en ten slotte ook nog de toneelkring van het Onze Lieve Vrouwe College. Hij legde ook contacten met de befaamde regisseur Fred Engelen en wist langs die weg de actrice Tine Balder naar Oostende te krijgen voor gastoptredens. Allengs kon hij rond zich een groep verenigen van diverse op elkaar inspelende kunstenaars zoals de grimeur en pruikenmaker Daniel Bernaert (die in 1954 in het Kursaal de Eerste Prijs zou behalen in de internationale wedstrijd voor grime en haartooi), de toneelschrijver Ferdinand Vercnocke, de componist/dirigent (en later TV-regisseur) Mark Liebrecht, schilder/tekenaar Arno Brys, nadien nog aangevuld met grote namen als de stoetenbouwer Frans Vromman, de choreografe Monika Steen en priester-dichter Anton van Wilderode.

Al met al voor Oostende een prachtige culturele palmares ... indien hij in Oostende had kunnen blijven.

Het enige wat in Oostende nog enkele jaren bleef herinneren aan die tijd van toen, was in de buurt van het Kursaal de pruikenwinkel van Rita Bernaert (dochter van Daniël), ieder jaar overrompeld door carnavalvierders bij het "Bal du Rat Mort".

In dat vluchtig en wisselend wereldje van allerlei en opeenvolgende toneelproducties bracht Remi Ponjaert voor Oostende toch wel iets tot stand van blijvende aard: *hij investeerde in mensen*, allicht omdat hij zowel leraar was als regisseur, een verrijkende en bezielende wisselwerking met als resultaat een kweekschool voor een generatie toneelacteurs die tot lang na de bezetting het toneellevens in Oostende tot grote bloei hebben gebracht.

Van alle toneelstukken die tijdens de bezetting werden opgevoerd, heeft blijkbaar “*Marieken van Nijmegen*” het meest aangegrepen, wellicht omdat dit een bedekte toespeling leek te zijn op het gevaar van verlokking en onderdrukking door het nazi-regime (opmerkelijk is dat de regisseur hierin persoonlijk de centrale rol speelde van de duivel Moenen, een thema dat nadien ook Hugo Claus heeft gefascineerd in zijn ophefmakend toneelstuk “*Mascheroen*”). Want Remi Ponjaert was wel een uitgesproken zelfbewuste en overtuigde Vlaming ... maar zeker geen nazi-sympathisant, ook al kon hij - net als zoveel anderen - na de oorlog niet ontsnappen aan de grijparmen van een losgeslagen repressie. Maar zelfs dan bleef het toneel in zijn bloed zitten : in het interneringskamp van Sint-Kruis heeft hij in de kortste keren letterlijk en figuurlijk een nieuwe toneelkring uit de grond gestampt, tot opbeuring en morele steun van al de “*kleine garnaal*” die daar zat opgesloten.

Een Duitse toneelcriticus, toen bij de Kriegsmarine en trouwe bezoeker van de Oostendse Schouwburg, liet zich veel later tegenover mij ontvallen: “Remi Ponjaert war damals in Ostende emblematisch in einem beinahe mittelalterlichen Sinne – mit seinem Symbolismus und mit der Schwarzweissdarstellung von Gut und Böse bei seinen manchmal faustischen Sujets. Sein erfolgreicher Aufstieg erweist sich schliesslich in September 1944 als gesellschaftlicher Fehlschlag, aber er flieht die Stadt, trifft eine schöne Frau und führt fortan in Flandern auf der Bühne und überall sonst ein fast polytheistisches Dasein”. Deze veelzijdige en getalenteerde kunstenaar in woord, beeld, beweging, dictie, toneelopleiding, vertolking en regie leeft ongetwijfeld nog steeds voort in de herinnering van toneelliefhebbers van destijds. Zijn baanbrekend werk op velerlei culturele terreinen staat in ieder geval borg voor een plaats in de galerij van befaamde en onvergetelijke Oostendenaars, ook al is die plaats vooralsnog hypothetisch, zoals bij zoveel andere Oostendse cultuurdragers van weleer.

Sport spant de kroon

Maar het was dan toch - zoals ook nu nog - vooral de sport die de grote massa wist aan te trekken . In een thans minder populair sportdomein was het groot idool toen in Oostende en ook elders ongetwijfeld Karel Sys (1914-1990), Belgisch bokskampioen, in 1943 Europees kampioen bij de

zwaargewichten, de enige Belgische bokser die het kon opnemen tegen de Duitse bokskampioenen en dit ging bewijzen tot in Berlijn. Die uitstapjes naar nazi-Duitsland werden hem na de oorlog nogal zwaar aangerekend, maar tijdens de bezetting werd "culturele uitwisseling" niet echt aangevoeld als een vorm van collaboratie. Niet alleen sportbeoefenaars maar vooral ook letterkundigen (Ernest Claes, Felix Timmermans, Stijn Streuvels, ..) zijn, allicht te goeder trouw, in die val getrapt. Bovendien waren de propagandadiensten van Goebbels ware grootmeesters in het handig manipuleren van cultuur- en sportgebeurtenissen, waarbij prominente figuren uit bezette landen vaak "ahnungslos" gestrikt werden in eigenlijk compromitterende situaties waarvan zij pas later (na de oorlog) de politieke draagwijdte hebben leren inzien.

Maar tijdens de bezetting was Karel Sys het Oostends sportidool, en telkens wanneer hij op de affiche stond voor een boksmatch in het "Sportpaleis" in de Rogierlaan, lokte dit een bomvolle zaal, overigens een zeer "gemengd" publiek want ook onder de Duitse militairen (vooral bij de Kriegsmarine) waren er heel wat boksfanaten! Op 14 november 1943 werd Karel Sys in het Sportpaleis te Brussel Europees kampioen "zwaargewichten" in de titelkamp tegen de Zweed Olle Tandberg. In 1946 veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf, wijkt hij na zijn vrijlating uit via Spanje naar Argentinië, en in 1952 behaalt hij opnieuw de Europese bokstitel bij de zwaargewichten. Gevestigd in Mar del Plata, was hij o.m. vertegenwoordiger van vzw "Vlamingen in de Wereld". Daar kwam hij in contact met Oostendse vissers die in 1949 waren uitgeweken naar Argentinië onder leiding van Karel Engelbeen, en vervolgens ook met de bemanningen van de zeven Oostendse vissersvaartuigen die in 1951, onder leiding van Gabriël Van Iseghem (rederij "Flandria"), eveneens de oversteek gewaagd hebben. In 1970 telde de Belgische kolonie in Mar del Plata nog tachtig families, waarvan de helft Oostendse vissers en hun nakomelingen. Een merkwaardige "zijlijn" van de historiek van de bezetting en zijn naweeën !

Doch het was de wielersport die het meest succes kende, met klinkende namen als Poeske Scherens, Brik Schotte, Jan Aerts en Rik Van Steenbergen (in 1943 Belgisch kampioen op de weg en winnaar van de Ronde van Vlaanderen). In 1944, tijdens de laatste dagen van de bezetting, wordt de Ronde van België toch nog gereden, met als winnaar Jef Moerenhout en met als vierde een nieuwe belofte aan het Belgische wielersportfirmament : Stan Ockers!

Een plaatselijk Oostends fenomeen in de wielersport was ongetwijfeld Jean Laroye (onlangs op 25 mei 2010 op 86-jarige leeftijd overleden). Zijn vader Paul Laroye was uitbater van de winkel "Au Moulin - 't Molentje" in de Kapellestraat en was zelf aangesloten als liefhebber-wielrenner bij de "Velo-Club De Zeemeeuw Oostende". Hij was tevens mede-oprichter van de "Hockey Club Ostendais", de "Ostend Swimming Club" en de "North Sea Yacht Club". In zo'n sportieve familie geboren, kon het niet anders of de zoon Jean zou eveneens die weg inslaan! Bij de inval van de Duitsers in 1940 was hij nog maar net 17 jaar en vooralsnog waren zijn fietstochtjes van louter utilitaire aard, namelijk "de boer opgaan" voor de eigen bevoorrading. Dit was wel een uitstekende training en in 1941 waagde hij zich reeds aan een koers voor beginners waarbij hij als derde eindigde. Daarna was het hek van de dam: reeds in 1941 acht overwinningen en daarenboven eindigend als vierde in het Belgisch kampioenschap te Hannuit (met Marcel Ryckaert als eerste en Rik Van Steenbergen als tweede, een illustre gezelschap!). In 1944 behaalde Jean in 35 koersen niet minder dan 13 overwinningen, waaronder het Kampioenschap van Vlaanderen voor Junioren te Rumbeke (zie De Plate, dec. 2010, blz. 258). Van de hand van Michel Capon verschijnt er voor het ogenblik een artikelenreeks in "De Plate" over deze merkwaardige Oostendse sportfiguur.

Voor de bezetter gold uiteraard het aloude Romeinse adagium "Panem et circenses" (Geef het volk brood en spelen), met dien verstande dat er weinig brood was en bijgevolg des te meer spelen! Al wat maar enigszins het ontspanningsleven kon ten goede komen, werd door de bezetter dan ook graag aangemoedigd, zij het dan wel onder censuur en onder aandachtig toezicht. Doch naarmate oorlog en bezetting aansleepten, en dus ook ellende en ontbering, werd de bevolking allengs

onverschillig, ook tegenover diverse vormen van ontspanning. Het beluisteren van de BBC (en vooral van de Nederlandstalige uitzendingen van Jan Moedwil) werd gaandeweg de nieuwe “ontspanning”, maar dan wel van een zeer bijzondere en vooral verboden aard! In ieder geval, met een lege maag en met voortdurende spanning en angst voor bombardementen, controles, razzia’s op werkweigerders, aanhouding of deportatie, was er uiteindelijk nog weinig animo voor amusement en ontspanning, hetgeen mede een verklaring is voor de uitzinnige uitbarsting van volksvreugde bij de bevrijding in september 1944.

Humor in oorlogstijd

Wel ontstond er veel ironie en sarcasme, een aparte vorm van soms nogal wrange humor, culminerend in een eindeloze reeks Hitler- en nazi-moppen, echter ook alweer een vorm van “ontspanning” die niet van gevaar ontbloot was, want – zoals in iedere dictatuur of autoritaire staat – waren ook de nazi’s totaal gespeend van enige zin voor humor. In het bijzonder hun halfgod Hitler, hun geliefde Führer, mocht in geen geval het mikpunt worden van grapjasserie! De wellicht meest bekende mop is het verhaal over een landelijk autoritje van de Führer, waarbij op een landbouwweggetje een loslopend varken wordt doodgereden, waarna de chauffeur uitstapt en op de hoeve aan de boer gaat melden “Heil Hitler! Das Schwein ist tot!”, waarop de totaal verbaasde man door de blijkaar zielsgelukkige boer uitbundig wordt overladen met worst en ham!

Een fel gesmaakte mop was ook de volgende : Een Duitse boer brengt na een ouderavond een bezoekje aan het klaslokaal van zijn zoon. Aan de wand hangt een enorme kaart van de ganse wereld. Met grote belangstelling staart de boer naar de kaart en na een poosje vraagt hij aan de schoolmeester “En waar bevindt zich het Grossdeutsches Reich?”. De meester wijst op een onopvallend gebied in Centraal-Europa. De boer knikt bedachtzaam en vraagt dan “En waar ligt Engeland?”. De meester toont waar Groot-Brittannië ligt evenals de dominions en de koloniën van het British Empire, verspreid over alle continenten. De boer kijkt verbaasd en vraagt nu “Maar waar ligt dan Amerika?”. Geduldig wijst de meester naar de USA, met inbegrip van Alaska, Costa Rica en de Hawaï-eilanden. De boer wrijft zich in de ogen en vraagt ten slotte “En Rusland? Waar ligt Rusland?”. De meester wijst met uitgestrekte arm naar de onmetelijke Sovjet-Unie, reikend van de Atlantische tot de Stille Oceaan. De totaal verblufte boer wordt er helemaal stil van, doch uiteindelijk heeft hij nog een laatste vraag “En heeft er al ooit iemand dit allemaal ook aan de Führer getoond??”.

Er circuleerden ook spotliedjes en spotprenten, ... ook alweer een gevaarlijke bezigheid! In besloten kring werd Hitler maar al te graag op de korrel genomen met een of ander spotlied, waarin die typisch Oostendse “pittige” vorm van humor vaak tot uiting kwam, zoals in :

“Te Lourdes in de bergen, verscheen in een grot,
Hitler in zijn hemde, met een pispot op zijn kop!
Ave, ave, Dolf doet niet meer mee (bis) “

Een dergelijke ontluistering van de bijna mythologische halfgod van de Reichsparteitage, was iets waarmee de nazi’s niet konden lachen! Ook voor spotprenten waren zij zeer gevoelig. Vooral de moddervette en praalzieke Goering en de spichtige en mismaakte Goebbels waren hiervan het mikpunt als een soort van macabere variatie op het duo Laurel en Hardy. De spotprenten vonden uiteraard ook hun weg via de sluikpers (waarop wij verder uitvoerig terugkomen).

Strandgenoegens

Een specifiek onderdeel van het Oostends ontspanningsleven was traditioneel de zeedijk en het strand, vooral in de zomermaanden. Op en om het strand en de zeedijk was er immers altijd heel

wat te zien en te beleven. Alleen reeds de promenades op de zeedijk lokten veel volk en waren voor de mensen een heerlijke verpozing, gratis en voor iedereen toegankelijk, een plaats voor ontmoeting van “Le tout Ostende”, een ideaal “M’as-tu vu?”, een “promenade” in iedere betekenis. Maar met die toegankelijkheid was het al vlug amen en uit, want reeds in 1941 werd de zeedijk (en dus ook het strand) afgesloten voor de bevolking, in het kader van het bouwen van de Atlantikwall. De teleurstelling hierover was des te groter nadat de zomer van 1940 (toen de “Krieg” nog “frisch und fröhlich” was) veelbelovend was begonnen met een vorm van “business as usual”: de bevolking mocht vrij flaneren op het strand en op de zeedijk. Af en toe kwam er een Duitse muziekkapel wat “heitere Musik” ten beste geven ter hoogte van “Petit Nice” (hierbij aanknopend bij hun muzikaal verleden in 1914/18). Ook de Duitsers genoten in die zomer van 1940 in hun vrije tijd met volle teugen van de genoegens van het strandleven. Vooral de ontdekking van de “billencar”, de pedaaluurwagentjes, waarmee zij prettige tochtjes konden maken op de zeedijk, was voor hen een echte revelatie!

Maar 1941 en de bouw van de Atlantikwall betekenden een abrupt einde van alle zeedijk- en strandgenoegens. Het verlies van dit voortaan streng verboden terrein - zo ver en zo nabij - was voor de Oostendenaars een harde pil om te slikken. Hallucinant was het voor de kinderen, geboren kort voor of na 1940, die voor het eerst in hun leven in september 1944 het strand en de zeedijk konden aanschouwen. Ik herinner mij nog steeds hoe ik in stomme verbazing over het strand dartelde en uitriep “Is dit zand??”. Het was voor ons precies een landing op een andere planeet!

Wie wel nog tijdens de bezetting toegang kregen tot het strand, doch niet speciaal voor deelneming aan “strandgenoegens”, waren de mannen van “Pit en staake”, zij die door de O.T. waren opgeëist voor tewerkstelling bij de bouw van de Atlantikwall en voor het plaatsen van allerlei hindernissen op het strand ter voorkoming van een landing van de geallieerden. Veelal moesten zij een putje graven en er dan een staak in planten, Vandaar de benaming “Pit en staake”. Het was evenwel ook in zekere zin een voorloper van P.T.T. (Putje graven, Tentje opslaan, Tukske doen), maar dan wel zonder de muzikale omlijsting van “Als ik nog eens vijf minuten tijd heb” van Louis Neefs. Hun strikt persoonlijke “strandgenoegens” waren stille “binnenpretjes” bij de langzaam-aan-acties waarmee zij de Duitsers flink op de zenuwen werkten!

(wordt vervolgd)

ILLUSTRATIES :

- Filmdiva Carole Lombard in “To be or not to be” (1942)
- Scène uit “Marieke van Nijmegen” (Schouwburg, 1943, met rechts Remi Ponjaert)
- Een Engelse versie van “Lili Marleen” (1943)